

ELS BARRIS DE MONTBLANC, UNA INSTITUCIÓ EN CRISI.

Maria Serra PARÍS I TOMÀS

INTRODUCCIÓ

«Festes, que fan enyorar-les avui que tota festa es reclosa o dins del temple o dins el clos embaferat i espasseit de bogor dels cines, teatres o cafés.... Les festes de poble, pel poble, amb el poble i en plé poble, s'han disfressat d'insà interes i egoisme.» (QUERALT, P. 1927:63:2-3)

(*) Les dades per elaborar aquest article han estat recollides durant els tres mesos de l'estiu de 1980. La tècnica de recerca utilitzada ha estat l'observació participant, per la qual cosa, he tingut contactes amb una munió de persones a les quals he d'agrair sincerament el seu ajut. No podent regraciar-les totes vull fer esment d'aquelles a les quals en sóc particularment deudora: Dolors Balanyà, Montserrat Balanyà, Josep Maria Blavi, Josep Carre-ras, Maria Domingo, Ramon Domingo, Magdalena Farriol, Maria Martí, Teresa Marto-rell, Maria Massó, Josepa Miró, Neus Miró, Ramona Molas, Josep Monmany, Lluís París, Joan Serra, Nati Serra, Josep Solanes i Ramon Solanes.

També he d'agrair la col·laboració d'Anton París i de les famílies Poca i Sans que han es-corcollat els seus arxius fotogràfics, així com la col·laboració del Museu Arxiu que ha per-mès la reproducció d'algunes peces. Finalment he de donar les gràcies a en Joan Prat Ca-rós, a en Josep Maria Comelles i als altres companys del Departament d'Antropologia de Tarragona que han llegit i criticat les diferents versions d'aquest text.

L'objectiu d'aquest treball és descriure els barris tradicionals de Montblanc. És una primera aproximació a aquesta institució tan arrelada a la vila des de fa bastants segles. (1)

Montblanc, està dividit en barris que l'embolcallen. En formen part el recinte de muralles, els carrers que envolten la muralla, el raval i la pujada de la Serra. En queden excloses les cases dels carrers nascuts cap a la segona meitat del segle XX, ja que fou un moment de decadència dels barris. (Mapa)

En un primer moment hi havia set barris, als quals s'afegí un vuitè, a la primera meitat del segle XX. Cada un té com a centre simbòlic, una capella, que és el petit santuari on està situada la imatge -del sant, santa, o verge- patrona de cada una de les parts de la vila.

Veurem ara com s'articula cada barri amb la seva respectiva capella. Cal dir que la institució depèn essencialment de l'organització i de la participació dels seus habitants; si la gent no es mobilitza el barri mor, la capella perd el seu sentit i deixa de representar un conjunt de montblanquins. Cal una organització eficaç que dugui a terme les activitats i els afanys del barri que es manifestaran quan se celebri la festa, habitualment a l'estiu.

D'altra banda, les activitats tenen característiques religioses i profanes com a qualsevol festa popular sol succeir. L'església realitza aquelles que li són pròpies i la resta queda a càrrec de l'organització del barri, composta per un grup de persones de cada veïnat.

Montblanc queda dividit, com ja he dit, en set sectors: Santa Anna, Sant Cristòfol, Sant Roc, Sant Miquel, la Mare de Déu dels Àngels, Santa Tecla, i Sant Domènec. El vuitè «barri» és el del Carme.

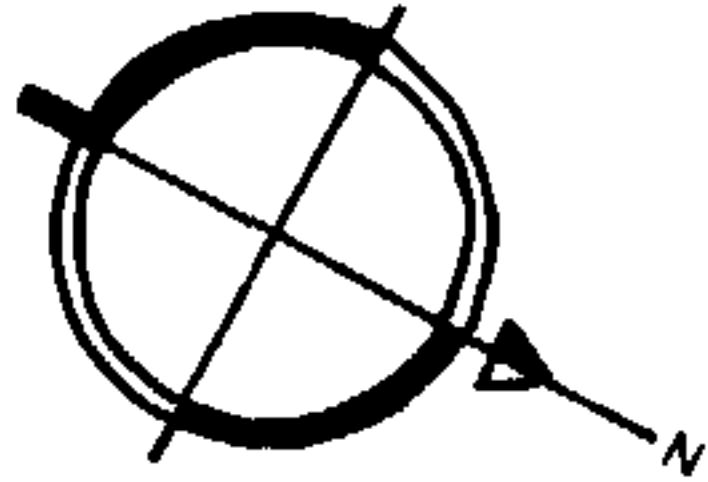
1 - La seva evolució històrica necessitaria un estudi més detallat, donat el caràcter dinàmic que té aquesta institució. Els primers documents on apareixien els «barris» daten del segle XVII (SABATÉ, R 1916:131:2). Les festes tenen continuïtat fins al segle XX i s'hi alternen moments d'esplendor amb moments de decadència.

«Efemèrides locals, Setembre 1887- Amb motiu d'acabar-se el deurat de l'altar major de l'església de Sant Miquel, en la diada d'aquest Sant s'hi fan festes extraordinàries. Per causes polítiques la processó es veu molt desanimada» (PIN I SOLER 1929:94:18-19).

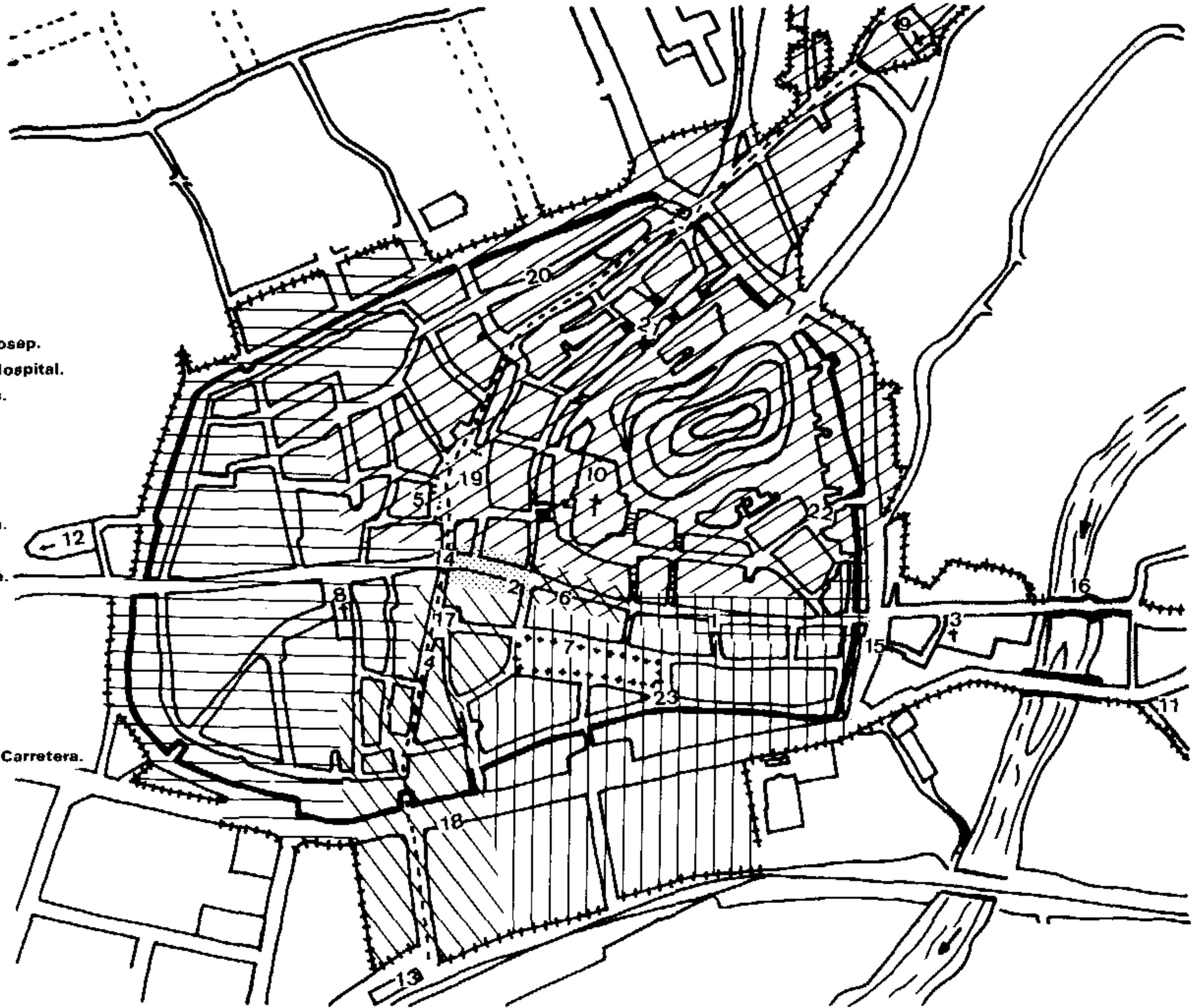
«Degut al caire religiós dels barris, dependrà el seu funcionament, del moment polític en què es trobi el poble o l'estat».

En el segle XX hi ha un paréntesi entre 1931 i 1939. En els anys 70 van tornar a decaure. La seva incidència en els darrers anys s'ha vist minvada, i dic això sense voler treure importància als actes que es realitzen encara en alguns barris de la vila el dia de la seva festa.

- ++++ Recinte de muralles.
- Delimitació dels Barris.
- + Línia divisòria de les parroquies.
- +++ Illa de Santa Tecla.

- 1.- Capella de Sant Crisòfol.
- 2.- Capella del Carne. Església de Sant Josep.
- 3 - Capella de Santa Anna. Església de l'Hospital.
- 4.- Capella de la Mare de Déu dels Angels.
- 5.- Capella de Sant Domènec.
- 6.- Capella de Sant Roc.
- 7.- Capella i Església de Santa Tecla.
- 8.- Capella i Església de Sant Miquel.
- 9.- Santuari de la Mare de Déu de la Serra.
- 10.- Església de Santa Maria la Major.
- 11.- Col·legi de la Mare de Déu de la Mercè.
- 12.- Convent de Sant Francesc.
- 13.- Estació Renfe.
- 14.- «Els Quatre Cantons».
- 15.- Plaça de Santa Anna.
- 16.- El Pont Vell.
- 17.- Plaça dels Angels.
- 18.- Un dels balls del barri dels Angels a la Carretera.
- 19.- Plaça Major.
- 20.- Font del Vall.
- 21.- Carrer Solans.
- 22.- Joc de la Pilota.
- 23.- Plaça de Santa Tecla.

El que intento és recollir els costums dels barris, el seu folklore, les seves activitats, i com s'organitzen i s'ordenen els principals elements de què es componen: l'espai geogràfic, la capella i els objectes rituals, l'organització i la festa. Cal remarcar que els esdeveniments que exposo a les pàgines següents, corresponen a l'última meitat del segle XIX i a la primera del XX.

El model que proposo al final del treball, pot ajudar a comprendre el funcionament i el sentit dels barris, com un dels factors determinants de les relacions socials a la comunitat montblanquina. Les necessitats sociològiques la duen a dividir-se en barris, al mateix temps que s'estableix una xarxa de relacions entre ells, que la consoliden i donen lloc, en aquest cas, a dos nivells de contrast, Montblanc com a entitat i els barris com a part del tot; diferenciats però a la vegada integrats en el conjunt de la comunitat.

Una vegada feta l'anàlisi sociològica, veiem que no s'arriba a una comprensió dels diversos nivells implicats en la realitat. Serà quan combinem les diferents interpretacions que podrà entendre's millor el conjunt dels fets. (2)

Hauriem d'aclarir també l'origen de la institució dels barris. No hem pogut trobar, fins aquest moment, quina fou la necessitat que va moure els montblanquins a dividir la vila en barris per primera vegada, i quins motius van influir en els seus descendents, per a continuar aquest costum o fer desaparèixer la institució. Tanmateix, no podem cloure ací aquest tema, ben a l'inrevés, queda encetat per a propers estudis.

LÍMITS I INSTITUCIONS DELS BARRIS

L'espai geogràfic

La primera característica dels barris és l'espai que ocupen. Divideixen la vila en vuit parts desiguals i cadascuna té límits ben establerts.

- 2.- És un perill abordar qualsevol fet social utilitzant un únic criteri analític. Per tant, el sentit i el perquè es divideix el poble de Montblanc, també s'ha de cercar en altres dimensions com poden ser: el treball, els oficis, les classes socials, les influències de l'exterior, o bé en factors històrics, ecològics, geogràfics, polítics o econòmics.

Trobem barris amb poques cases com el del Carme, però en canvi n'hi ha dos, Sant Miquel i Sant Domènec, que ocupen una part considerable, pel fet que durant molts anys el poble havia estat dividit en dues parròquies. La de Sant Miquel coincidia amb el barri d'aquest nom i la parròquia de Santa Maria la Major corresponia al barri de Sant Domènec. (Mapa)

La capella i els objectes rituals

Cada barri, al marge de delimitar un conjunt de cases veïnes, sense cap unitat aparent, necessita d'un símbol que les uneixi i les diferenciï dels altres barris. Aquest símbol, naturalment, és la capella, la qual roman sota l'advocació del patró que cada una d'elles ostenta i on resta exposada la imatge tot l'any. Distingim dos tipus de capelles.

El primer tipus és la capella (Fotografies n°s 1, 2, 3 i 4) definida per una sèrie de característiques que es repeteixen en els quatre casos que segueixen aquest primer model. Estan dedicades exclusivament al patró del barri i resten col·locades a la paret de l'exterior d'una de les cases; tenen arc de mig punt, teulada, flors, gerros, ciris i alguna vegada uns fanals. Els barris que segueixen aquesta línia són: Sant Domènec, Sant Roc, Sant Cristòfol i la Verge dels Angels.

El segon tipus de capelles són, en realitat, esglésies. Poden estar dedicades en exclusiva al patró del barri, com és el cas del veïnatge de Santa Tecla, o ser esglésies en les quals es veneren diverses imatges. Els barris que segueixen aquest model són: Sant Miquel, Santa Anna i la Verge del Carme. (Fotografia n.º 5)

Dins els límits dels barris, la gent que s'hi sentia més integrada i protagonista eren els que vivien als carrers centrals, sia per proximitat a la capella, sia per proximitat al lloc on es realitzaven els actes el dia de la festa. Durant aquests dies el tros de carrer davant la capella es convertia en l'espai ritual. Ho aconseguïen col·locant-hi una taula -situada sota la capella, que feia la funció d'altar- estovalles, cortines, catifes de tela o d'herbes, testos, flors, gerros i ciris.

Els objectes rituals pertanyien a cada barri i s'utilitzaven a les celebracions. Els guardaven una o algunes famílies del veïnat. Per a triar qui havia de guardar-los no hi havia cap norma concreta. Alguns cops la tria es feia per mitjà d'un *Vot de poble*,⁽³⁾ i en d'altres casos l'elecció

3.- Un *vot de poble* són les eleccions a les quals només tenien dret de vot els caps de cada família del barri.

depenia del desig de conservar-los per part d'una família. Aquestes cases tenien l'obligació de cuidar-los durant tot l'any i cedir-los en el moment en què una part o el barri els necessités. Si una d'aquestes famílies canviava de residència i passava a formar part d'un altre barri, havia de retornar els objectes i aleshores se n'ocupava una altra casa.

Com que eren utensilis d'ús religiós i profà, la seva utilitat tenia alguna vegada els dos caràcters. Així, servien per a simbolitzar el barri, per a decorar la capella i els seus carrers el dia de la festa, per a recaptar pels actes i per a l'esbarjo dels veïns de la vila.

Els objectes consistien en una o diverses *imatges* del patró del barri, el *tabernacle* (Fotografia n.º 6) que servia per a transportar la imatge a les processons, la *bandera* -que tenia brodat el sant-, que es col·locava en algun balcó proper a la capella els dies de la festa. Hi havia altres objectes com *cortines*, *estovalles*, *gerros* i *canelobres* de vidre i de metall per a decorar la capella. Cal esmentar també una *bacina* o *plàtera* (Fotografia n.º 7) a la qual s'enroscava al centre una imatge del patró. El dia de la festa, quan se celebrava la missa a l'església de Santa Maria la Major els escolans que ajudaven a la celebració passaven dues plàteres, la primera era utilitzada sempre en tots els serveis litúrgics i els diners recollits es destinaven a les necessitats de la parròquia, cosa que es fa habitualment; la segona *plàtera* pertanyia als veïns que celebraven la festa, la capta de la qual s'utilitzava per a socórrer les despeses del barri.

Les *morratxes* (Fotografia n.º 8), també es consideraven objectes importants, eren de vidre i semblaven una mena de setrills, amb quatre brocs. Contenien allò que anomenaven « colònia tenyida de blanc »: «Compravem colònia a alguna botiga i l'aigüaliem». (*)

El dia de la festa, els escolans o les noies del barri passaven pels carrers i per les cases esquitxant els veïns amb «l'aigua blanca».⁽⁴⁾ Els remullats feien un donatiu per a la festa:

«La gent ens donava 5 o 10 cèntims, i amb el capte de les *morratxes* feiem unes pessetes»

(*).- Les notes que es vagin trobant al llarg de l'exposició sense referència bibliogràfica corresponen a informacions orals.

4.- «Les típiques rosseres (arruixadores) que servien per arruixar (fer gala) els majors a les balladores i que en alguns barris s'usen encara, servint per arruixar d'aigua olorosa els caps i mocadors de les mosses en les cases on hi passa la capta del sant;...» (*Festes de Sant Miquel*, 1914:33-2).

«Aigua - rosseres amb múltiples brocs i ornades de cintes de variats colors, duien a l'olor alegrívola de l'esperit, la sensitiva que embaumava els caps i mocadrets de la fadrinalla tot espargint-lo, com una benedicció per dins les cases» (QUERALT, P. 1927:63:2-3)

Els barris dels que tinc notícia que tenien *morratxes* són: Sant Roc, Sant Domènec, Sant Cristòfol i Sant Miquel.

El darrer objecte ritual és el *pandero* o *pandero de les mosses* (Fotografia n°9). És un instrument musical, utilitzat per les noies o pels nois del barri, segons els casos. Així els joves es passejaven pels carrers tocant el *pandero* i cantant cançons. Hi havia, al menys, tres barris que en tenien. El *pandero* de Sant Miquel contruït l'any 1815,⁽⁵⁾ tenia llaços i picarols, i eren els nois qui tocaven les cançons, les quals tenien to morosc i anaven dedicades a les noies. El *pandero* del barri de la Mare de Déu dels Àngels estava adornat amb borles; les encarregades de tocar-lo eren les noies, cada una d'elles cantava una corrandà, alguns cops improvisada. Un montblanquí em va recitar la següent:

« Quines mans tan fines té el nostre Senyor rector,
quines mans tan fines té per tocar Nostre Senyor.
Quines mans tan fines té el nostre Senyor vicari,
quines mans tan blanques té per obrir i tancar el sagrari ».

A Santa Anna tenien un *pandero*, que data del 1814.⁽⁶⁾ Té forma de rombe i el blau és el to de pintura dominant.

La resta d'estris, els *bancs*, les *cadires*, els *testos*, etc. que podia necessitar un barri els dies de la festa, els deixaven les cases veïnes. Quan s'acabaven les celebracions tots el objectes es retornaven als seus propietaris.

L'organització

Cada veïnat sota l'advocació d'un sant precisava d'una organització i d'una administració, que en regulés el funcionament. Per explicar-ho proposo, com a exemple, el barri de Sant Miquel que és on he pogut fer una recollida de dades més extensa.⁽⁷⁾

Els encarregats de portar a terme els actes eren els procuradors. N'hi havia de tres categories, cada una estava formada per dos homes. Els primers eren anomenats *els nous*, perquè durant el seu primer any aprenien les normes. Els segons eren *els vells* o *administradors*, que

5.- Actualment és al Museu Diocesà de Tarragona.

6.- El podem veure al Museu Arxiu de Montblanc i Comarca.

7.- Sobre aquest barri podeu veure:(QUERALT,P.1927:63:2-)

portaven el pes de la festa perquè tenien l'experiència de l'any anterior. Els tercers, *els oïdors de comptes*, portaven tres anys en funcions i tenien la feina d'escoltar per advertir els *nous* i els *vells* si passava alguna anomalia. Cada any els procuradors que sortien del càrrec, rebien una cèdula on constaven les activitats i els serveis que havien fet.

Durant els primers dies de setembre es notificava a tots els caps de casa del barri excloent-ne els deutors, l'hora i el dia en què es faria el capítol. L'elecció es feia un dels primers diumenges de setembre. Per anunciar el començament de la reunió, el dia assenyalat es tocaven les campanes de l'església de Sant Miquel, que ja estava preparada per a la sessió. Hi havia una taula al presbiteri on seien, per ordre, els sis procuradors i el batlle o un representant seu que presidia l'acte. Hi solia assistir, també, convidat, el reverend Sr. Plebà.⁽⁸⁾ Aquestes reunions servien per a aclarir comptes o bé per a elegir nous procuradors.

8.- Aquesta nota la deca a l'amabilitat del Sr. Lluís París Bou:

«PLEBÀ -Dret Canònic.-Rector d'alguna parròquia important. Té el seu origen en el *plebanus* o dirigent d'antigues *plebs* o comunitats parroquials. Poc corrent als Països Catalans, el nom només és aplicat al rector de Montblanc (Conca de Barberà) i a algún rector valencià com el de Santa Maria d'Oliva (Safor)» (A.PLA-DEVALL, Grau Enciclopèdia Catalana, Volum XI, pàg., 689)

«PLEBANO (Etim.- Del bajo latín *plebanus*, y éste del latín *plebs*, plebe) m. En algunas partes CURA PÁRROCO, y así se dice, v. gr. el Plebano de Montblanc» (Enciclopedia Espasa, tomo XLV, pág. 685)

«En el segle XV els rectors de MONTBLANC comensen a nombrar-se PLEBA, essent el primer Pere Cervera, segons consta en el seu testament, (pergamí del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca) del 9 Novembre de 1441 (LI. PARÍS BOU: «Montblanc i els seus Comtes-Reis, Montblanc, 1963-1964, pàg. 13.

«PLEBANUS.- Balbus in Catholico: *Plebanus, dominus plebis. Presbyter, qui plebem regit* (apud Gregorium, lib. 3, cap. 3)» (DU CANGE, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, Ed. Niort, L. Favrer, Paris 1886, tom VI, pàg. 364)

En els segles XV i següents el rector de BALAGUER també s'anomenava PLEBÀ. (Fr. PERE SANAHUJA *L'antiga ciutat de Balaguer*, Lleida 1930, pàg. 195 i ss.)

EL TÍTOL DE PLEBÀ I NOTÍCIES SOBRE RECTORS I PLEBANS.- Nul·la és la bibliografia sobre el títol de Plebà que ostenten els rectors de Montblanc.- En tota Espanya es coneixen tres rectors que portin el títol de Plebà: són els de Santa Maria la Major de Montblanc, i els de Santa Maria d'Oliva i de Santa Maria d'Onteniente.- Abreu, citat per Ferreres, diu que foren anomenats Plebans en diverses poblacions els rectors de l'església matriu o més antiga quan la parròquia fou dividida formant-se altres parròquies. En altres regions el nom era comú a tots els rectors.- A l'Edad Mitjana s'anomenava amb aquest nom aquell que presidia cert nombre de rectors, dirigint-los, els comunicava ordres del bisbe i ardia-ca i n'excutava les comissions, tenia certes facultats coercitives i gràcies a això com a superiors que eren de la clerecia rural, foren anomenats, en alguns punts.

Quan arribava el moment de l'elecció, un dels administradors llegia la següent amonestació:

«Senyors: lo present capítol té pera objecte la elecció de dos procuradors. Vostés deuan advertir que de la bona elecció dependeix la bona administració i pera lo mateix han de procurar que al ménos un d'ells sia abta per a portarla be a son temps; i aixís facin de manera que recaigui a persones de sel, hombria de bé y de satisfacció del barri. Y hara, si son servits, passarem per a fer la votació. (L'antic original data de 1850).

Tot seguit es passava a la votació secreta que funcionava de la següent manera: el votant s'aproximava a la taula i deia en veu baixa a un dels *administradors* el nom dels dos procuradors que escollia. L'administrador ho deia, també en veu baixa, al segon *administrador*, el qual apuntava el nom del qui votava i a quins escollia. Al acabar les votacions, es feia el recompte dels vots i es proclamaven els nous procuradors. En el cas de no ser presents a la reunió se'ls avisava per escrit, i si no acceptaven el càrrec, la votació es repetia el diumenge següent.

Quant a l'assumpte econòmic, el barri autofinançava els seus actes per mitjà d'una sèrie d'activitats, la principal de les quals es realitzava setmanes abans de la festa. Era la capta que feien els joves per les cases del barri recollint els donatius de les famílies. Els altres ingressos procedien de la capta amb la *bacina* o de les *morratxes*. Alguns barris comptaven a més amb *censos*, *llevants de taula*⁽⁹⁾, etc.

Si de tots els diners recollits per a la festa en sobrava alguna cosa, l'administració del barri s'encarregava de destinar-ho a la compra i a la conservació dels objectes rituals ⁽¹⁰⁾.

plebans: «*Quia plebis presidebant*».- El títol de Plebà de Montblanc apareix en el segle XV; abans, en el segle XII i primers del XIII, els rectors eren anomenats «capellanus»; després «rectors».- L'alt relleu del càrrec o títol de plebà de Montblanc ens el demostra el fet que en les circulars, edictes, decrets, etc. dels senyors arquebisbes de Tarragona, dels segles XVIII i XIX comencin nombrant: «Al Reverendo Plebano, Rectors, Vicaris Perpetuos...» així doncs, com a la diòcesi només hi havia el de Montblanc, queda justificat, que fós considerat com el primer. (LL. PARIS BOU: *Assaig històric de la parroquial església de Santa Maria la Major de Montblanc*, 1956, inèdit)

9.- Al parlar de cada barri en concret, cito els que gaudien d'aquestes fonts d'ingressos.

10.- En els darrers anys els joves encarregats gastaven la resta amb un «vermut» o festa per a ells solarregats gastaven la resta amb un «vermut» o festa per a ells sols.

Les activitats del barri: la festa

Les activitats que portava a terme el barri eren de dos tipus, de caràcter religiós i de caràcter profà. Ambdues es repartien al llarg de tot l'any.

Tots els barris realitzaven la programació de les festes els mesos d'estiu, era l'anomenada «La festa del Barri de Sant...», la més important. Més endavant tractaré d'explicar-la llargament.

Cal també esmentar altres manifestacions en les quals hi intervé cada barri en particular però que no són organitzades exclusivament per ells. Es tracta de festes religioses, com el Corpus, la Festa Major, l'Octava de l'Assumpta..., en les quals se celebraven processons ⁽¹¹⁾ on cada barri hi assistia amb la *imatge*, el *tabernacle* i la *bandera* que portaven els procuradors. Els veïns desfilaven agrupats entorn del seu patró i marcaven així la separació dels diferents barris. Algunes vegades també decoraven la capella perquè la processó al passar, s'hi aturava un moment i es resava una oració. Aquest acte era anomenat *Estació*.

Hi ha una altra manifestació en la qual també intervenen els barris. La patrona de Montblanc és la Mare de Déu de la Serra. Des de l'any

11.- Heus ací les referències de les revistes locals de la primera meitat de segle, sobre les processons.

«Festa major en honor de Sant Macià. Patró de la vila... Processó general. A la tarda a les sis, sortida a l'església parroquial de Santa Maria... i seguint les banderes i tabernacles dels barris, cofraries...» (*Festa Major en honor de Sant Macià, patró de la Vila*, 1914:15:2-3)

«La processó de la Festa Major - Sant Maties... Després, portada en gentil monument d'escultura barroca, venia la imatge del gloriós Sant Roc l'amic, el protector dels apestats... Darrera Santa Llúcia venien els devots de Santa Tecla, la verge armeniana, ya es veia el tabernacle de Santa Anna i sa filla Maria que aprén a lletra en un llibre «imprès», cantan les alabances... La Verge dels Angels seguida de infantons amb ales...» (PIN I SOLER 1929:94:18-19)

«La processó de Corpus... s'aplagaren a l'església els comuns (l'ajuntament, comunitats religioses i corporacions) i banderes (les dels barris, cofraries, Santuari de la Serra, etc.). Ix de la parrochial de Santa Maria a la plassa, pase per los quatre cantons, al carré de Ribé, davant de Ntra. Sra. dels Angels hi ha estació, los semaners canten en verset y lo preste la oració del dia, pasa avant la profesó y davant casa del Sr. Feliciano de Agiló hi ha estació i se fa com está dit al carré de Ribé... y davant de Sant Cristofol hi ha pausa y se fá com esta dit, continue y pase davant la capella de St. Josep... davant del sacrament totes les creus y estandars y tabernacles fan una profunda humillació y dos estandars se bat tres vegades per son ordre... los sacristans de la parroquial son los que auren de parar lo altaret que es portátil per les estacions... Movilitzats uns 100 homes amb els estandars y tabernacles... portan atxes... els carrers enramats amb eura, ginesta...» (QUERALT, P. 1930:125:6)

de la seva coronació, el 1906 ⁽¹²⁾ cada 25 anys la Verge ha estat transportada des del seu santuari, el convent de la Serra que està situat fora de les muralles (Mapa), fins a l'església de Santa Maria la Major. La primera nit que la imatge passava fora del seu «*cambril*» s'organitzava una vetlla per fer companyia a la Verge. Això, naturalment, ho organitzaven els barris, els quals anaven fent el torn que els corresponia durant tota la nit.

Parlarem ara de la festa pròpia de cada barri, encara que com és d'esperar tots els actes de cadascuna de les diferents festes tenien semblances i per això les explicaré conjuntament. La festa durava tres dies: la vigília, el dia del Sant i el dia del «gos». Les activitats de cada barri se celebraven davant la seva capella, a l'església de Santa Maria la Major i als carrers i places centrals o principals del veïnat. Com sabem, la festa era preparada amb anticipació; unes setmanes abans n'apareixien programes i anuncis a les revistes locals. ⁽¹³⁾ El propi barri també feia imprimir fullets commemoratius i històrics del veïnat -com és el cas del barri del Carme- que enumeraven els veïns fundadors i els actuals.

12.- La imatge ha estat transportada a partir de la coronació els anys següents: 1906, 1931, 1939, 1956 i 1981.

13.- «Barris: Demà es celebrava el dels Àngels... amb els actes acostumats» (*Barris*, 1931: 154:7)

«Barris:... el 4 el de S. Domenech, amb els actes acostumats» (*Barris* 1931:154:7)

«Les festes de St. Miquel: A la parroquial de St. Miquel a la vigília dia 28 s'hi cantaren completes. A l'endemà, ofici solemne, cantat, predicant-hi el franciscà P. Fort. A la tarda, cant de vespres i novena al st. Crist» (*Les festes de Sant Miquel*, 1922: 201:3)

«Festes de St. Miquel i del St. Crist: Festes de diversió» (*Festes de Sant Miquel i del Sant Crist*, 1926:39:15)

«Festes de St. Miquel i del St. Crist, vigília: Repic general de campanades a migdia. Al vespre completes i il·luminació del temple.

Dia de St. Miquel: A les 10, ofici solemne a orquestra. Hi predicarà l'eloquent orador Dr. Lluís Puig de Reus. A la tarda a les 5, cant de vespres i novena al gloriós St. Crist de St. Miquel.

Dia de St. Crist: al matí a les 10 ofici solemne a orquestra i sermó de l'esmentat orador sagrat. A la tarda novena al St. Crist i cant dels goigs. Tota la vesprada l'altar del St. Crist serà il·luminat.

Diversions:... (QUERALT, P. 1927:63:2-3)

«Barris: Els de St. Cristòfol i del Carme, com els dames anys. Benedicció d'autos el primer... molt embellits amb penjerolles el segon... Amb dos oficis amb sermó, balls, sardanes, tronades, llarg companeig i un devasall de joia popular» (*Barris* 1931:153:6)

«23 desembra 1874 -Aiguat de St. Tecla... A la vigília de St. Tecla i en lo barri... a la nostra vila es feren les festes populars...» (BALDRIC, J. 1911:25:1-2)

Una altra manera d'anunciar la Festa era amb *el toc de campanes*. A l'església de Santa Maria la Major es feien repicar dues campanes alhora; l'una tocava *a festa* i l'altra tocava marcant el pas dels diferents actes de caràcter religiós. Així, a la vigília repicava el toc *d'oració del migdia*; al vespre, després del rosari se sentia el darrer toc del dia. L'endemà, de bon matí, tocaven de nou per anunciar el començament de la festa. La gent del barri es llevava d'hora i es preparava per a la processó i la missa. L'últim toc es feia abans de començar la processó.

La vigília es dedicava a arreglar la capella i a decorar el barri. Durant tota la tarda la gent jove i els encarregats o procuradors, estaven enfeïnats amb els darrers detalls, ja que setmanes abans havien començat les reunions i les recaptés a les cases del barri. Cap al vespre, després de sopar es resava el rosari davant de la capella i tot seguit en alguns barris es feia ball.

El dia del Sant s'anava des de la capella del barri fins a l'església de Santa Maria la Major en processó (Fotografia n.º 10). Anava al davant el procurador que portava *la bandera*, després els músics, seguien la resta de procuradors i *el tabernacle* amb la imatge del patró o patrona que portaven els nois o les noies del barri, i cloïen la processó la resta d'acompanyants que podien pertànyer o no al barri. Dins l'església el sant era col·locat a un dels costats del presbiteri, de cara als bancs. Tot seguit començava l'Ofici Solemne, amb predicador i amb música si el barri ho podia pagar. L'hora de celebrar la missa va anar variant amb els anys; cada vegada s'anava fent a una hora més propera al migdia.

En acabar, se sortia en processó, es donava un tomb pels carrers del barri, fins a deixar la imatge a la capella. Després del *vermut* i del bon dinar la gent es preparava pels *cóssos* de la tarda.

Els *cóssos* eren una sèrie de jocs competitius, que mostraven l'audàcia, l'agilitat o la sorpresa dels participants i la rialla dels que hi assistien; servien d'esbarjo pels petits i grans del poble. Els organitzaven els homes i els nois del barri, i els actors acostumaven a ser els infants de la vila. He intentat recollir un màxim de *cóssos*, encara que molts van deixar de practicar-se anys endarrera, en canvi n'hi ha d'altres que poden recordar quasi tots els montblanquins.

Trencar l'olla: es lligava una corda, d'arbre a arbre, o de balcó a balcó, s'hi penjaven diferents olles de terra, dintre de les quals podia haver-hi aigua, caramels, monedes, etc. Els infants es col·locaven sota les olles, n'hi havia tants com recipients. Els organitza-

dors els tapaven els ulls, els donaven un bastó i els feien donar voltes, com una baldufa; quan semblava que havien perdut el sentit de l'orientació, els deixaven sols. Havien de trencar l'olla. Per a fer-ho més difícil, un dels organitzadors movia la corda. Quan un dels infants aconseguia rompre l'olla, tota la mainada recollia els premis que queien dels recipients.

El Còs de la poma: es col·locava un cossi ple d'aigua i s'hi introduïen pomes o diners, el joc consistia en agafar-les amb la boca:

«Sempre hi havia qui s'acostava al recipient i començava a mullar els qui intentaven apropar-s'hi; al final, les pomes i els diners es podien recollir amb les mans i completament mullats.»

El Còs de la farina: dins d'un plat amb farina col·locaven monedes. Els participants duïen les mans lligades a l'esquena i la cara mullada. Una vegada els infants estaven preparats, se'ls posava el plat davant de la cara, i tots començaven a bufar per descobrir on estaven les monedes i agafar-les amb la boca. No se'ls coneixia pas d'enfarinats com quedaven.

El Còs de la xocolata: es col·locaven dos participants cara a cara, amb els ulls tapats. Els organitzadors els donaven una xícara de xocolata⁽¹⁴⁾ i uns quants trossos de coca a cada un d'ells. L'infant sucava un tros de coca a la xícara del seu company i li donava el menjar a la boca; això es repetia fins que les tasses eren buides i els nens portaven xocolata per tota la cara i el cos.

El Còs dels sacs: els participants seguien un recorregut amb les cames dins d'un sac, avançaven donant salts i com és de suposar feien força gràcia.

El Còs de les anelles: els participants havien de portar una bicicleta. Es col·locava un lligam d'arbre a arbre, o de balcó a balcó i se li penjaven cintes, amb una anella cada una. En un temps determinat els nois havien de recórrer una certa distància, com més vegades millor. Anaven dalt de la bicicleta, quan passaven sota els fils, amb el pal a la mà, havien d'encertar, arrencar una anella, i anar-les acumulant al bastó.

El Còs de la ganya: el participant es col·locava dret amb el cap tirat endarrera; al front se li posava una moneda que havia de fer re-

14.- «Xícara o xicra de Xocolata», taça de mida superior a la de cafè i inferior a la cafè amb llet. Utilitzada per a la xocolata i altres tasques culinàries.

lliscar per damunt de la cara, sense que li caigués a terra. Intentava intruduir-se-la a la boca, amb l'ajut dels moviments dels muscles de la cara, tot fent ganyotes.

El Cós de les cànteres⁽¹⁵⁾: es realitzava al barri de Sant Miquel, consistia en fer un recorregut assenyalat, amb cànteres plenes carregades al cap. Els participants eren dones. (Festes de Sant Miquel, 1914:33:2)

El Cós llarg: també era propi de Sant Miquel. Es recorria un trajecte del poble, que anava variant amb els anys. (QUERALT, P. 1927:63:2-3)

Els premis dels «còssos» variaven segons la recapta de l'any. Podien anar des d'uns quants céntims o pessetes fins a animals domèstics. Si hi havia suficients diners, s'oferia una xocolatada.

Cap al vespre en acabar de sopar hi havia ball. La seva importància depenia de l'orquestra que lloguessin. L'elecció d'aquesta estava marcada per varies circumstàncies. La primera era la capta⁽¹⁶⁾, la segona l'existència a Montblanc de dues bandes, la «Nova» i la «Vella»⁽¹⁷⁾, entre les quals moltes vegades hi havia enfrontaments, la qual cosa feia que els barris no es decidissin per cap de les dues, i aleshores s'utilitzava l'acordió o les gralles.

Els balls solien ser molt animats. Al llarg de la nit s'organitzaven una sèrie de balls per a divertir els joves. El ball del «Poti-Poti» era molt conegut, consistia en què el noi sense parella podia interrompre qualsevol dels balladors que fos a la pista i posar-se a dansar amb la parella de qualsevol d'ells. Per tant, sempre n'hi havia un que cercava xicota i així s'anava fent al llarg de la cançó. També hi havia l'anomenat «ball del fanalet». El carrer havia d'estar tot fosc i cada parella de balladors aguantava un fanal amb una espelma encesa a

15 - «Càntera» és un cantí de grans dimencions.

16.- Com ja hem dit, les festes als barris corresponien als mesos d'estiu i coincidien moltes vegades amb festes majors d'altres pobles de la Conca, la qual cosa feia que alguns barris no poguessin pagar a la banda tot el que cobrava, dels balls competidors.

El 16 d'agost és la data on s'endevenen més festes a Catalunya, el barri de Sant Roc es trobava molts cops, privat d'una banda, tot i que al seu barri hi havia el local d'assaig de «La música vella» de Montblanc.

17.- «1888- Per dissidències de si la tocar la música «Nova» o la «Vella» els veïns del barri de St. Roc, suprimeixen el ball i la processó, celebrant-se solament els «còssos» tradicionals» («FURA» 1928:83:3)

dins. Mentre durava la cançó la quantitat de llumetes anava minvant, fins que només en quedava una. En consumir-se aquesta darrera s'acabava la cançó, i de cop s'encenien els llums del carrer.

Els actes que es realitzaven l'endemà de la festa, «el dia del gos»⁽¹⁸⁾ van anar variant en el transcurs dels anys. Durant els anys 20 es feien manifestacions similars a les del dia anterior, cap als anys 30 s'acostumava a fer un berenar o un dinar al camp on hi anaven només els veïns del barri, i, en els darrers anys, ja no es feia res.

Durant els dies que durava cada festa en particular, el poble no deixava de treballar ni es tancaven les botigues, però a les hores dels actes la gent del barri havia de tenir lleure, fins al punt que es demostrava un cert menyspreu als veïns que seguien amb la feina quotidiana sobretot si el treball que feien no era indispensable. Cal fer constar, és clar, que aleshores la majoria de la gent eren pagesos i pocs eren els que havien de fer un horari fix; això feia que tinguessin temps lliure quan els convenia.⁽¹⁹⁾

Tots els veïns del barri eren considerats els anfitrions de la festa. La resta del poble eren convidats; es dividien en dos grups, els convidats «a casa» i els convidats «al barri». Els primers solien ser infants de la vila. Els convidats «al barri» eren tots els motblanquins -incloent-hi els convidats «a casa»-, que assistien als actes públics que oferia el barri.

I per acabar aquest apartat cal parlar també dels conflictes que hi havia entre la gent del barri. Les queixes dels veïns, que es referien a la localització dels actes profans i sobretot del ball, eren protagonitzades per grups del barri que vivien als carrers perifèrics. Al barri de Santa Anna va haver-hi queixes per part dels veïns que vivien més enllà del «Pont Vell» (Mapa) perquè tots els actes se celebraven a la placeta de Santa Anna i a ells els quedava un xic lluny. Al barri de Sant Domènec, als anys 30, durant dues o tres festes consecutives va haver-hi un ball al marge de l'acostumat, al carrer de la «Font del Vall» (Mapa), organitzat pels veïns d'aquest carrer. Els veïns del carrer de «Solans» i els del «Joc de la Pilota» (Mapa), també organitzaven sengles balls. Al barri dels Àngels varen ser la

18.- «L'endemà de la festa se l'anomenava també «el dia del gos» perquè després dels batibulls tothom desitjava descansar».

19.- El dia de la festa de Sant Cristòfol, els infants i els joves del poble, durant els actes del barri, podien sortir dels col·legis.

gent de la carretera els descontents que feien ball la vigília de la festa i també va durar dos o tres anys (Mapa):

«La separació va ser deguda, a l'aparició dels nous bars de la carretera» (veí de fora del barri).

Hem vist fins ara una visió general de les festes dels barris, que durant tants anys van ser molt populars; com hem dit tots tenien coses en comú, però per a comprendre-ho més detalladament cal especificar cada festa i cada història en concret.

LES FESTES DE CADA BARRI

Sant Cristòfol

La festa se celebrava el dia 10 de juliol, Sant Cristòfol és el patró dels caminants, viatgers, i pelegrins. El barri compta en aquest moment amb dues imatges. La més vella, és la que va aparèixer després de la Guerra Civil, segurament guardada pel sagristà de Santa Maria la Major, que era també l'encarregat de la capella de Sant Cristòfol:

«Està feta de fusta policromada, amb tons foscos, aplatada, sembla molt antiga.»

Anys després un veí del poble va regalar la imatge que actualment és a la capella, i que és de guix. El Sant es recolza en un bastó i duu, assegut sobre les espatlles, el nen Jesús que agafa amb una mà la bola del món.⁽²⁰⁾

La primera imatge es guarda en una de les cases del barri, la segona es troba a la capella. En el moment de la festa s'utilitzaven les dues indistintament, l'una es col·locava a la capella i l'altra al *tabernacle*.

La capella és al carrer Major número 124, sota un porxo. A la paret, darrera del Sant hi ha pintada la seva imatge:

20.- Al poble d'Alcora, els infants són portats a la presència de Sant Cristòfol. Durant set anys seguits a partir del seu naixement, per resguardar-los d'un possible ofegament. Els homes són els encarregats d'acompanyar a la mainada. (MIRALLES, C. 1980:189)

«En els anys que els veïns no tenien imatges per motiu de les revoltes, van pintar els sants a les parets de les capelles, fins a poder-ne comprar unes altres.

Exposem ara alguns fets de la història del barri i de la capella de Sant Cristòfol, en un dels seus millors moments. Al juliol de l'any 1917 la revista «*La Conca de Barbarà*», publicava dies després de la celebració de la festa de l'esmetat barri, la següent nota:

«Barri de Sant Cristòfol: la festa d'enguany commemorativa del centenari de la fundació de la capella del barri ha estat solemníssima». (Barri de Sant Cristòfol, 1917:178:5-6)

El Sr. J. Monmany, em va dir sobre aquest fet:

«Va ser inventat pels procuradors d'aquell any: eren nois trempats i feien que la festa fós més lluida. En dos o tres anys, van fer el centenari de la fundació del barri, de la capella, de la imatge, etc...»

En aquells anys (1917-1920) els procuradors encarregaren a un pintor de la vila el dibuix d'un ex-vot; en aquest es veia un cotxe que es precipitava al buit, i Sant Cristòfol que el salvava del desastre. El van col·locar a la paret de la capella i romangué allí fins a principis de la Guerra Civil.

El programa de festes consta dels actes acostumats, encara que hi ha tres manifestacions exclusives d'aquest barri. La primera i més antiga era la sortida dels veïns després de dinar fins al riu Anguera, on es mullaven els peus, aprofitant els primers dies d'estiu a Montblanc. La major part de les cases del barri quedaven tancades:

«Potser en record o reminiscència de la llegenda que explica com Sant Cristòfol porta el nen Jesús al coll per ajudar-lo a passar el riu».

Una altra cerimònia, única d'aquest barri, era la benedicció dels vehicles motoritzats i bicicletes del poble. Se solia fer al migdia o a la tarda. Els autos passaven pel davant de la capella amb la intenció de rebre l'aigua beneïda, que espergia el Sr. Plebà. La gent del barri s'encarregava de repartir medalles amb la imatge del Sant als conductors, que, a canvi, donaven unes monedes. Tot el carrer Major s'omplia de cotxes engalanats amb flors que esperaven la tanda.

Una darrera activitat pròpia d'aquest barri era el costum dels seus veïns de traslladar-se a Vilaverd -poble veí que celebrava la Festa Major-, per a «fer el vermut». Solien anar-hi en camions.

Mare de Déu del Carme⁽²¹⁾

Malgrat que, com ja hem dit, els barris a Montblanc eren set, els anys 20 es va constituir un nou barri, que es troba al mig del poble, a l'oest de Sant Domènec, al nord de Sant Roc, a l'est de la Mare de Déu dels Angels, i al sud de Sant Miquel. Es compon d'unes poques cases del carrer major. (Mapa)

Les vivendes que el formen pertanyien al de Sant Miquel, però no arribaren a integrar-s'hi i això provocà l'escissió i creació del nou barri:

«Volien juntar-se amb el barri de Sant Roc, però no els van deixar. Però a triar el nom, pensaren en un dia que fos anterior al del barri veí». (Dit per un veí de fora del barri).

«Varem triar la Verge del Carme, ja que a les cases del barri hi havia algunes dones que s'anomenaven així». (Veïna del barri).

«Ho preparaven els que tenien poca feina i eren trempats, entre tots varem comprar la imatge». (Veïna del barri).

«Era el més petit de tots, hi havia una gran unió entre els veïns. La festa era molt més íntima» (Veïna del barri).

La festa se celebrava el 16 de juliol. A l'any de la fundació es va esdevenir la «*revolució dels metges i farmacèutics*»⁽²²⁾; encara que era un fet exterior al barri, aquest se'n va veure afectat, ja que la festa va acabar amb corregudes per a la plaça major i altres carrers de la vila. La capella es troba dins l'església de Sant Josep, al carrer Major número 78. Al moment de ser ocupada per la gent del barri era de «Cal Adroguer nou». Hi solia celebrar missa un canonge, però els propietaris

21.- Ja que aquest és un barri particular, explicaré breument els orígens, la tradició i la història de la devoció i situació dels patronatges que hi trobem: Sant Josep i la Verge del Carme. Pau Queralt al 1922 ens notifica que ja al 1615, a l'església de Sant Josep es celebraven festes, organitzades pels procuradors encarregats del bon funcionament de la confraria, en aquest any assenyalat es van recollir tres sous.

A l'any 1871 l'església de Sant Josep era propietat d'una família (ESPINACH, A. 1869 - 1871).

A l'any 1870 a l'església de l'hospital de Santa Magdalena hi havia un retaule dedicat a la Verge del Carme (ESPINACH, A. 1869 - 1871).

22.- «*La revolució dels metges i farmacèutics*» fou conseqüència de les tarifes que aquests volien cobrar al poble, a canvi de serveis i medicines. Els montblanquins van decidir no pagar i substituir els titulars d'aquests càrrecs».

van cedir la capella pels actes destinats a celebrar la festa de la Verge del Carme.

Aquest barri tenia la peculiaritat que *el tabernacle* era portat per les noies. També es feia una xocolatada i es repartien coques per a tota la gent de la vila. I, a la nit, es tirava la traca.

Santa Anna

La festa d'aquest barri és el dia 26 de juliol. La imatge és de guix policromat i representa dues figures: Santa Anna que ensenya a llegir a la Mare de Déu.

La seva capella era dins l'església de l'hospital de Santa Magdalena ⁽²³⁾; Se n'encarregava la Congregació de les «Germanes Carmelites de la Caritat» i, en el moment de repartir la feina entre els veïns, «les Germanes» tenien cura dels actes religiosos, i els procuradors dels profans. La casa de la vila i l'arquebisbat eren els propietaris d'aquest hospital. L'any 1952 es va inutilitzar aquesta església i els veïns del barri van traslladar la imatge al col·legi de la Mare de Déu de la Mercè (Mapa), on encara és avui. En el nou indret la capella quedà a mà esquerra de l'absis. El fet de tenir la capella dins d'una església del barri permetia que els actes religiosos es fessin dins dels seus límits territorials.

El programa de festes és el mateix que als altres barris. El ball, que es feia a la placeta que porta el nom de la patrona, no va celebrar-se alguns anys per manca de diners.

Mare de Déu dels Àngels

La festa té lloc el dia 2 d'agost. El barri posseeix dues imatges, la més antiga de les quals procedeix d'una família, ja desapareguda, d'aquest sector. ⁽²⁴⁾ La imatge -que està guardada en una de les

23.- «La iglesia del hospital tiene actualmente cinco altares o retablos...el de Sta. Ana que antiguamente estaba en el punto donde actualmente está la sacristía y el mayor» es refereix a l'any 1870 (ESPINACH, A. 1869 - 1871)

24.- Aquesta família es va arruïnar i marxà de la vila, però van regalar una imatge de la Verge dels Àngels, al seu barri. Els seus veïns, per elegir qui devia guardar-la, van convocar «un vot de poble», la família que reuni més vots, cuidà la Verge, com ho fa encara avui dia.

cases del barri-, és de fusta tallada, els vestits són blancs i blaus, duu: enagos o camisa, vestit i mantell.⁽²⁵⁾ Als peus té dos caps d'àngels, i al costat un de cos sencer. Era la imatge que treien amb *el tabernacle* el dia de la festa. La segona imatge va ser comprada per tots els veïns del barri; és de guix, el vestit és groc amb ratlles vermelles i el mantell és blau. Als peus porta tres àngels. Està col·locada a la capella, al carrer River número 5.⁽²⁶⁾

Amb el pas dels anys s'ha variat la forma de decorar la capella. Abans dels anys 40, l'ornamentació impedia la circulació dels carros o de qualsevol altre vehicle pel carrer River; als dos costats de la capella es col·locaven unes cortines que atravessaven el carrer; quedava un recinte que es decorava amb escales situades sota la capella que la rodejaven per tres costats, amb bancs cedits pel fuster del barri, amb flors, amb canelobres, amb ciris, i amb la bandera del barri penjada al balcó de la mateixa casa on hi ha la capella.

Pels voltans dels anys 50 la decoració va prendre una nova forma. Van deixar de col·locar les cortines, les escales i els bancs i desaparegué així l'espai de recolliment.

«Eren uns anys en què ja no es podia suprimir la circulació dels cotxes».

En aquest moment la capella quedava guarnida de la següent manera, col·locaven una taula i hi estenien un drap blanc o tovallola. Amb la col·laboració d'alguns veïns varen fer unes cortines per cobrir la paret i unes faldilles per a la taula; la roba era de color blau amb estels.

La seva organització i els seus actes eran semblants als altres barris de la vila. Abans dels anys 40, durant tota la nit de la vigília, es vetllava la verge; tots els montblanquins hi podien assistir, fossin o no dels Àngels.

Hi havia també una sèrie de costums, propis del barri, que duraren fins als darres anys de la celebració de la festa. Un costum era el que ordenava qui havia de portar *El tabernacle*, en aquest cas les noies n'eren les encarregades. Un altre marcava on s'havien de celebrar els diferents «còssos», que es realitzaven a la plaça dels Àngels i al llarg del carrer River. Per últim, de nit, abans del ball, es cantava la Salve a la Verge.

25.- Aquests vestits els van cosir les noies del barri. Els que duia abans estan guardats en una de les cases del barri.

26.- Els propietaris d'aquesta casa van permetre que la capella fos construïda a la seva paret.

Sant Domènec ⁽²⁷⁾

La seva festa és el 4 d'agost. La primera imatge de la que tenim notícia va ser destruïda l'any 1936. La segona és de cartró-pedra policromat. Als anys 70 va ser transportada al Cor de la parròquia de Santa Maria la Major, degut a les reformes que es van fer a la casa Desclergue on estava i està situada la capella d'aquest patró. Aquesta segona imatge va ser substituïda per una de pedra blanca, porta una creu amb dos travessers (símbol dels abats) i un llibre a la mà; tè un gos als peus.

Amb el pas dels anys ha variat la col·locació i la forma de la capella de Sant Domènec, sense canviar el seu lloc, a la plaça Major número 11.

Les dues primeres imatges que he citat, estaven situades, cada una en el seu moment, en una capella del primer tipus. Incrustada a la paret del porxo de la casa Desclergue mirant a la plaça. Els dies de les festes s'adornava amb cortinatges vermells ⁽²⁸⁾ que tapaven els quatre arcs del porxo, gerros, flors i canelobres envoltaven el Sant; una catifa d'espígol, bancs en semicercle,⁽²⁹⁾ i algunes cadires davant la capella que acostumaven a portar els veïns del barri a les hores dels actes religiosos. Els bancs es deixaven per a la resta del poble que hi assistia. La llum venia dels ciris que portaven els veïns, i que s'encenien els dies 3 i 4.

La tercera i darrera imatge la van posar sobre una mènsula, col·locada al pilar central del porxo, d'esquena a la plaça.

Durant les celebracions, la plaça s'engalanava amb senyeres, fanals i flors de paper. Els acostumaven a fer els veïns i, si no era possible, els compraven.

Un element característic eren els rams d'espígol que les noies portaven a les cases, on els caps de família corresponien amb un donatiu per a la festa.

El programa no era massa diferent de la resta de barris: el dia 3 era el vicari l'encarregat de passar el rosari, que es cantava acompanyat per una banda d'instruments de corda i un trombó.

27.- «El nom del sant és Sant Domènec, però al barri se solia conèixer per «Barri Sant Domingo»».

28.- Domassos que eren guardats tot l'any a «Cala Vielà» -era la casa situada al costat de la capella -, els van deixar d'utilitzar als anys 30.

29.- Dos dels quals els anaven a cercar a l'església de Santa Maria la Major.

En acabar cadascun dels actes religiosos, un dels procuradors s'encarregava d'exclamar el crit acostumat: «Visca Sant Domènec!»

S'acostumaven a fer dos balls, un a la vigília i un altre el dia 4. Alguna vegada els veïns van ballar al so d'una gramola. Per a realitzar els «còssos» construïen un cadafalc a la plaça. Si no el podien pagar, posaven una cadira perquè l'espectacle fos visible per a la major part del públic.

L'endemà de la festa, durant alguns anys, els veïns del barri anaven a berenar al camp.

Fora ja de la festa trobem una manifestació religiosa, exclusiva d'aquest barri:

«Al novembre, es feia el rosari de l'aurora, a dos quarts de set del matí. Recorria els carrers de la vila. Passaven per davant la capella de Sant Domènec al començar i a l'acabar la processó. Jo m'encarregava d'encendre dos ciris.

Sant Roc

El barri de Sant Roc celebrava la festa el dia 16 d'agost. St. Roc és l'advocat contra la pesta⁽³⁰⁾. La imatge és de guix policromat, va vestit de pelegrí amb túnica, capeta i barret, duu una petxina al pit i un bastó amb una carabasseta. Té un gos als peus⁽³¹⁾ i mostra unes nafres a les cames, provocades per la pesta. Darrera d'ell, a la paret, hi ha pintat un paisatge i la seva mateixa imatge.

La capella és al carrer Major 82, a la casa dels antics adroguers anomenada «madi» (SABATÉ, R. 1916:131:2)

El programa de la festa segueix la línia dels altres, però té algunes particularitats com la xocolatada per a tot el poble que es feia el dia 16 a la tarda.

Cap al tard, o sigui quan ja començava a ser fosc, s'estenia una roba blanca de banda a banda de carrer, on s'hi projectaven pel·lícules còmiques. Després tiraven tres o quatre rodes de focs artificials que la gent veïen des dels «Quatre Cantons» (Mapa), i com a fi de festa, el ball.

30.- «Cada cop que la vila era assolada per una malaltia infecciosa, s'invocava al Sant per la curació de les víctimes. L'any 1885 Montblanc va sofrir les conseqüències del còlera morb asiàtic, la gent del poble va fer pregàries al sant per la curació dels afectats». (SABATÉ, R. 1916:131:2)

31.- «El fet que aquest Sant es representés sempre amb un gosset al costat, donava peu antigament a què quan, donava peu antigament a què quan dues persones o dos amics anaven sempre junts, se'ls digués «Sembleu Sant Roc i el gos».

Un visitant assidu de Montblanc havia vist en d'altres pobles un ninot amb mides aproximades a les d'un home que es feia servir els dies de festa. En va comprar un de semblant i el va donar a una de les famílies del barri, per a fer-ne ús el dia de Sant Roc. Els veïns lligaven una barra de fusta de balcó a balcó, hi penjaven el ninot i els joves s'encarregaven de fer-li donar voltes. L'anomenaven «el ninot del Moles», perquè aquesta família el guardava; es penjava en el seu balcó.

Santa Tecla

La seva festa és el dia 23 de setembre. La capella és al carrer Baix número 14,⁽³²⁾ que pertany al barri, igual que l'hort situat al seu darrera. El barri ocupa allò que abans s'anomenava l'illa de Santa Tecla. (Mapa)

El barri de Santa Tecla comptava a més a més dels ingressos convencionals, amb els diners que li proporcionava l'hort, llogat per algun veí de la vila que pagava una renda anual de 4 o 5 duros.

El programa religiós quedava repartit així: el rosari de la vigília i la missa resada de bon matí, el dia de la festa, tot a l'església de Santa Tecla; l'ofici es cantava a la de Santa Maria la Major.

A diferència d'altres barris, degut a la seva estructura urbanística, en el moment de la festa els actes profans no es realitzaven davant la capella, sino a la placeta propera:(Mapa) Aquestes manifestacions tenien una única diferència, respecte als altres barris, el fet que el ball de nit s'acompanyava amb les gralles de Solivella.

Sant Miquel

El barri de Sant Miquel tenia diferents festes i celebracions, la principal era la del dia 29 de setembre, que continuava amb la del Sant Crist. També feien festa per Sant Miquel de maig; acostumaven a fer misses amb continuïtat; i tots els diumenges en feien una al matí, i en totes es tocava l'orgue.

32.- «Carrer Baix, propiedad de los vecinos del barrio alguna vez en ella se dice misa, nunca se hace en ella función alguna, sin embargo desde 1870 se hace en ella en Semana Santa, un pequeño monumento o sagrario, que como los demás es visitado por el pueblo» (ESPINACH, A. 1869-1871).

Les imatges de les que he trobat notícia són tres. La primera data del segle XIX,⁽³³⁾ i va ser cremada l'any 1936; al acabar la guerra civil varen adquirir una altra imatge,⁽³⁴⁾ que substituïren als anys 50 per una pintura de J. Commeleran. La capella d'aquest barri és a l'església de Sant Miquel, situada a la placeta que porta el nom del Sant.

Les festes del barri de Sant Miquel van ser durant molts anys les que mereixien més respecte i admiració, i foren també les més lluïdes, degut a l'intent de separació dels seus veïns de la resta del poble per a poder crear la seva pròpia parròquia. Ho aconseguiren l'any 1878, independitzant-se de la de Santa Maria la Major. La nova parròquia estava dirigida per un rector i dos vicaris (PALAU i DULCET, A. 1931:62)

La Festa Major, se celebrava per Sant Macià el 24 de febrer. Malgrat això, la festa de Sant Miquel, com ja he apuntat, tenia molta importància. La festa ve donada directament per la gent del barri, mitjançant un «Vot de Poble» i li atorgaren dos dies de festa; El primer dedicat a Sant Miquel i el segon al Sant Crist. L'any 1931 canvià la situació, la festa de Sant Macià i la de Sant Miquel junt amb la del Sant Crist s'eliminaren. El poble acordà que el dia de la patrona de la vila, la mare de Déu de la Serra, es fes la Festa Major amb la condició que durés tres dies.

Les fonts d'ingressos d'aquest barri eren múltiples, i en alguns casos no resulta senzill de triar quines eren les de la parròquia i quines les del barri, citaré per tant totes les fonts que he recollit: els donatius que es feien a les celebracions de noces a l'església de Sant Miquel, els guanys de les collites de fesols, ordi, blat, ferratge i la venda de les fulles de les moreres que es cultivaven i creixien a l'hort que tocava al fossar de Sant Miquel, Els censals de l'església, els diners recaptats per les cases del barri tots els diumenges de l'any, algunes vegades tenien també el benefici de la matança d'una vedella; un cop començada la festa recaptaven amb «l'aigua - roseres» i amb els «llevants de taula».

«Els llevants de taula» eren coques, característiques del barri de

33.- «L'any 1814, es van construir una imatge i un tabernacle, costan 75 lliures» (QUERALT, P. 1927:63:2-3)

34.- Actualment es troba en dipòsit a la comunitat de les monges Clarisses de la Serra.

Sant Miquel,⁽³⁵⁾ cuinades pels mateixos organitzadors i estaven fetes de: matafaluga, aiguardent, canyella, saliàndria, sucre i blat del bo. Alguns anys s'havia arribat a fer de 10 a 12 quartans de coques.⁽³⁶⁾ Eren beneïdes a l'Ofici, després del qual i a la plaça eren repartides entre tots els que hi assistien. Era costum que a l'hora de dinar es repartís la coca per totes les cases del barri, el cap de família feia un donatiu i aleshores la guardaven per a menjar-se-la a les postres; d'això li ve el nom de «*llevants de taula*». Després, més cap al tard, a l'hora del ball, fins i tot les dances es relacionaven amb la coca. Es feia una mena de subhasta en la qual el noi que ofería més diners ballava amb la noia que suposadament havia fet la coca:

«Es feia l'encant, el més dient la dançava amb la noia amb el nom de la qui s'havia encantat la coca».(QUERALT, P. 1927:63: 2-3)

La decoració de la capella i del barri era de la següent manera:

«Omplien la plaça i l'església d'espigol, tots els carrers del barri eran il·luminats amb teieres, que un home revifava amb una asta.» (QUERALT, P. 1927: 63:2-3)

La missa es feia a l'església de Sant Miquel i a la tarda, a diferència dels altres barris i com un acte independent de l'Ofici, es feia una processó pels carrers del barri. Més tard es realitzaven els *còssos*, entre els quals, el de les *cànteres* i el *Cós llarg* eren propis d'aquest veïnat.

35.- Però no en exclusiva, també es feien coques per altres festes sense cap relació amb el barri, per exemple:

«A la Mare de Déu de la Mercè, es feia *la coca llarga*, que estava recoberta amb floretes blanques. Anava damunt d'una fusta, ocupava els carrers pel ample, i algun cop havien de torçar-la. La feien els veïns més propers a l'església de la Verge. Acabada la missa en donaven un bocí als assistents».

36.- Un quartà de blat equival a 4,666 kg.

CONCLUSIONS

Un cop recollit el folklore i els costums dels barris, cal esbrinar quin era el sentit d'aquesta institució dins la vila, a finals del segle XIX i principis del XX. Les ratlles següents són un intent d'interpretar els mecanismes que orienten les relacions socials dins la comunitat, i que adopten la forma d'uns ritus de separació i d'integració:

«El ritual separa, aísla a unas comunidades de otras, les confiere interioridad y afirmación frente a similares unidades externas y próximas».

«Puesto que los límites propios tienen necesariamente que ser trascendidos, el pueblo se verá obligado a organizar e institucionalizar sus relaciones espaciales, sus recursos ecológicos, con los más próximos o de intereses comunes». (LISON TOLOSANA, C. 1977:)

Els caràcters que definien el barri, els troben agrupats en dos blocs; el primer, reunia els trets que feien de cada barri una entitat solidària i independent de la resta de la vila; el segon, estava compost pels quatre elements que esmentàvem i que cadascún dels barris repetia donant lloc a un model únic d'institució.

Les característiques diferenciadores eren les que hem anat trobant al llarg de l'exposició. L'oposició entre els barris estava ritualitzada en la seva mateixa existència. Les manifestacions configuraven l'autonomia de cada barri, respecte als altres i respecte a la vila. Independència forjada des de dintre; la festa esdevenia autònoma, sense cap ingerència aparent de les institucions oficials o recreatives de la vila. És en el moment en què els veïns de cada un dels sectors utilitzen o s'apropien dels objectes rituals i organitzen la celebració de la festa, quan els habitants reafirmen la seva identitat i les seves diferències amb els altres barris.

Les festes de dos o més barris no es feien mai els mateixos dies, així l'oposició no es manifestava de manera directa; és l'esdeveniment de les diferents celebracions, amb tots els seus elements, el que marcava les diferències. En el moment d'acudir a cadascuna de les festes, la gent que no pertanyia al barri que la celebrava abandonava el seu propi veïnat i assistia als actes com a montblanquí, de tal manera que durant la festa de barri es reafirmava i s'integrava com a una part del tot.

Ja hem dit que la diferenciació estava ritualitzada, i és lògic que la integració de les diferents parts tingués també unes normes esta-

blertes. Cada barri tenia uns símbols i uns ritus que l'individualitzaven en front dels altres. Tanmateix, cada sector de la vila necessitava integrar-se dins la comunitat, i a aquesta li calia la fusió de tots els veïnats, per a poder distingir-se del de fora. Per aconseguir la unió, els montblanquins utilitzaven, en el moment de les celebracions, un únic model, una normativa comuna a tots els sectors. Calia que tots els veïnats fossin similars i comparables. Perquè aquesta equivalència fós possible, calia que existís a cada barri una capella, una organització i una festa. Així cadascun d'ells podia ser diferent al seu veí, i, al mateix temps, n'era l'equivalent.

Els rols dels actors dins la festa del barri ens ajuden a comprendre la integració de la part en el tot. Els veïns se sentien units i a la vegada, la resta de la vila s'hi apropava. Durant la festa, la integració s'acomplia a diferents nivells: s'esborraven els límits dels barris, els anfitrions tenien cura que els seus hostes fossin com a casa seva, i els que venien de la resta del poble deixaven de banda la seva procedència per integrar-se a la festa.

Com a cloenda voldria exposar breument de quina manera en les dues darreres dècades les manifestacions dels barris han anat minvant. Els primers símptomes de la decadència es manifestaren a la meitat de la dècada dels 60 i es van estendre a tots els barris els anys següents.⁽³⁷⁾ Els fets que fan declinar aquestes institucions són varis i complexos, i estan determinats per la interrelació entre factors interns erminats per la interrelació entre factors interns i externs a la vila. Els primers són:

A).- Desinterès dels organismes oficials locals per a la continuació de la festa.

37.- El barri de Sant Cristòfol va ser el que més va resistir. Fins fa tres anys es va realitzar la benedicció dels vehicles.

En els darrers tres anys, el barri dels Àngels ha recuperat la festa: el 1980 fou l'únic que la celebrà, amb tots els elements, religiosos i profans, encara que aquests no són exactament iguals que abans i molts dels costums han estat del tot oblidats. Per exemple la Verge dels Àngels no va sortir en processó damunt *el tabernacle* per anar a l'església de Santa Maria a celebrar la missa. A l'hora de distreure la canalla del poble, s'hi va afegir la gresca d'un animador.

En altres barris, el 1980 es van realitzar alguns actes. En el de Sant Domènec el dia 8 d'agost, va tenir lloc, la missa dedicada al seu patró, col·locant l'antiga imatge a l'altar del sagrari, que era on es feia la celebració. Uns dies després, darrera la reixa del cor -on està situat normalment el Sant-, es va estendre espigol. L'església de Santa Tecla va obrir les portes el dia de la seva patrona. Finalment, a l'església de la Mare de Déu de la Mercè es va celebrar una missa en honor a Santa Anna.

- B).- Rebuig, per part dels clergues, d'aquest tipus de manifestacions religioses, després del Concili.
- C).- Pèrdua del sentit de la institució per part dels vilatans, la qual cosa provoca en els montblanquins l'incompliment dels deures que tenien amb el barri, ja que en aquest moment deixa de ser prestigiós el fet de ser-ne procurador o col·laborador econòmic.
- D).- Desinterès del jovent dels barris, que en un moment determinat no se sentí identificat amb aquestes festes, perquè trobà que estaven subjectes i ancorades en el passat i no podien adaptar-s'hi noves formes d'expressió per tant les van rebutjar i van cercar noves maneres de conviure, procedents, en la seva major part, de l'exterior.

Els factors externs són:

- A).- La incidència dels medis de comunicació de masses dins la nostra societat que provoca l'homogeneïtzació dels diferents trets culturals.
- B).- L'aparició de nous valors i de nous símbols en els nostres dies.
- C).- Mentre l'aprenentatge va ser orientat pels membres adults de la família i de la comunitat, els trets culturals van tenir una continuïtat en el temps; l'aparició de nous mecanismes de socialització -com és la televisió-, fa que els caràcters culturals que tots aquests nous medis de comunicació comporten no siguin prou assimilats.

No obstant aquesta crisi, en els darrers cinc anys es reprenen una sèrie de costums i de festes populars que havien estat oblidades, es recuperen les rondalles dels avis, es cuinen les receptes de les àvies, i s'aprenen alguns dels oficis tradicionals. Aquesta recerca del passat respon a uns nous valors que ens vénen determinats, també pels medis de comunicació. Cal tenir present que, en el moment actual, s'haurà de donar un nou sentit a aquestes manifestacions per a poder continuar sent vàlides.

BIBLIOGRAFIA

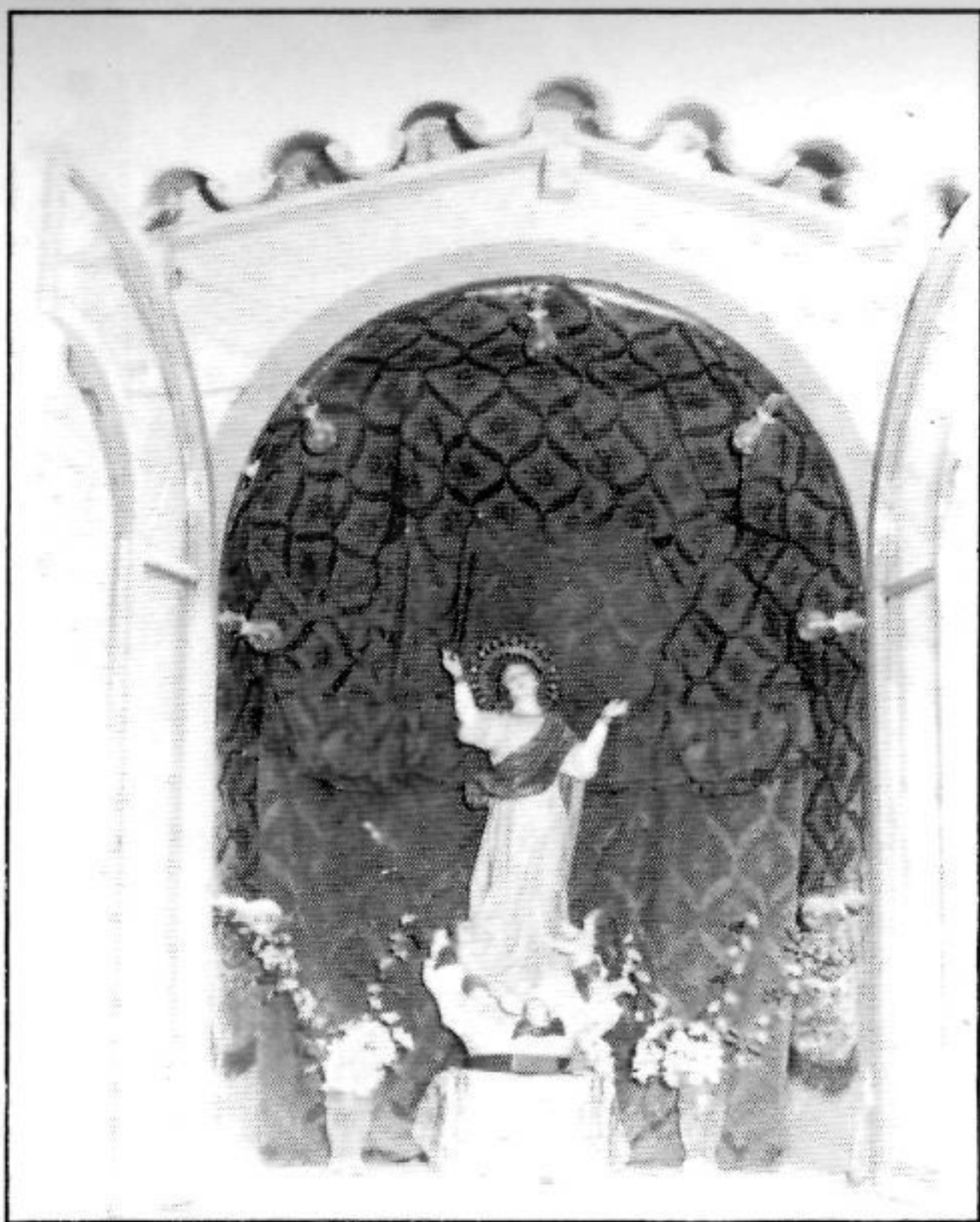
- *Al·leluia*, a «La Nova Conca», Montblanc, Abril 1922, pag. 4.
- J. BALDRIC, *L'ayguat de Santa Tecla (1874)*, a «Gaceta de la Conca», n.º 25, Montblanc, Setembre 1911, pag. 1 i 2.
- *Barri de Sant Cristòfol*, a «La Conca de Barbarà», n.º 178, Montblanc, Juliol 1917, pag. 5 i 6.
- *Barris*, a «Aires de la Conca». n.º 153, Montblanc, Juliol 1931, pag. 6.
- *Barris*, a «aires de la Conca». n.º 154, Montblanc, Agost 1931, pag. 7.
- A. ESPINACH, *Apuntes històrics y cronològics de la vila de Montblanc, escritos por Antoni Espinach, presbitero de la orden de la Merced, Beneficiado e hijo de dicha vila.* (Inédito). 1869-1871.
- *Festa Major en honor de Sant Macià, Patro de la Vila*, a «La Conca de Barbarà». n.º 15, Montblanc, Maig 1914, pag. 2 i 3.
- *Festes de Sant Miquel*, a «La Conca de Barbarà». n.º 33, Montblanc, Setembre 1914, pàg. 2.
- *Festes de Sant Miquel i del Sant Crist*, a «Aires de la Conca». n.º 39, Montblanc, setembre 1926, pàg. 15.
- «FURA», *Efemèrides locals 40 anys endarrera*, a «Aires de la Conca», n.º 83, Montblanc, Agost 1928, pàg. 3.
- *Les Festes de Sant Miquel*, a «La Conca de Barbarà», n.º 201, Montblanc, Setembre 1922, pàg. 3.
- C. LISÓN TOLOSANA, *Invitación a la antropologia cultural de España*, Ed. Adara, Madrid, 1977.
- C. MIRALLES, *Sant Cristòfol d'Alcora*, a «Arxiu de Tradicions Populars», Director V. SERRA i BOLDÚ. n.º 3, (Reed.facsímil 1980) pàg. 189.
- A. PALAU i DULCET, *Guia de Montblanch*, Barcelona, 1931, pàg. 62.
- PIN I SOLER, *La processó de la festa Major*, a «Aires de la Conca», n.º 94, Montblanc, Febrer 1929, pàg. 18 i 19.
- Mn. P. QUERALT, *Festa i iglésia de Sant Josep* a «La Nova Conca», n.º 173 Montblanc, Març 1922, pàg. 3.
- Mn. P. QUERALT, *L'antic Barri de Sant Miquel*, a «Aires de la Conca», n.º 63, Montblanc, setembre 1927, pàg. 2 i 3.
- Mn. P. QUERALT, *La confraria dels pobres de Jesucrist*, a «Aires de la Conca», n.º 68, Montblanc, desembre 1927, pàg. 4.
- Mn. P. QUERALT, *Nota d'arxiu: la processó de Corpus*, a «Aires de la Conca, n.º 125, Montblanc, juny 1930, pàg. 6.
- Mn. R. SABATÉ, *Aries dels Nostres Barris: Sant Roc*, a «La Conca de Barberà», n.º 131, Montblanc, Agots 1916, pàg. 2.
- Mn. R. SABATÉ, *La diada de Sant Miquel i son vell temple de Montblanc*, a «La Conca de Barbarà », n.º 137, Montblanc, Setembre 1916, pàg. 2.

1.- La Capella de Sant Domènec sota els porxos de la Plaça Major (1981).

2.- La Capella de Sant Cristòfol (1981).

3.- La Capella de la Mare de Deu dels Angels (1981).

4.- La Capella de Sant Roc (1981):

5.- La Verge del Carme es col·locava damunt l'altar de l'Església de Sant Josep, els dies de festa del «barri».

6.- El Tabernacle del «barri» del Carme desfilant amb la processó (1952).

7.- La platera o bacina del barri dels Angels.

Morratxa (Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca).

9.- El pandero del barri de Santa Anna (Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca). (50 x 50 cm.)

10.- La processó del barri dels Angels, fa uns cinquanta anys.